

Talamon Alfonz

BARÁTAIMNAK, EGY TRIANON ELŐTTI KOCSMÁBÓL

**Melyben megjelenik az első mozgófilm,
de szereplői engedetlenségének köszönhetően nem arat sikert,
pedig műértő közönség előtt kerül levetítésre**

Mennyi, de mennyi kalandot, történetet rostál ki emlékezetünkéből az idő, barátaim, tátongó, sötét lyukakkal szórva tele a múltat, akár szuvasodás a fogsort, de remélem, felbukkan még lassan csendesedő lelketekben annak a napnak estje, mikor a első vetítőgépet és mozgófilmet valami vándorkomédiás a városkánkba hozta, hogy a kor újdonságával, annak szórakoztató voltával néhány hatos ellenében összeismertessen bennünket. Korsóink fülét el nem engedve, akárha attól rettegtünk volna, a gépezet szokásai közé tartozik a figyelmen kívül hagyott poharak kiürítése, tettetett szakértelemmel, elvégre a Dioseker Oekonomie, azon belül a Zucker und Spiritusfabriks Aktiengesellschaft gyáracsarnokaiban, műhelyeiben mindenféle ördögös szerkezet-hez volt már szerencsénk, túlestünk a robbanómotorokkal való találkozáson is, vizsgálgattuk a reb Marmonstein Matesztől (Ólov hasolom) örökölt korcsmám közepére kített gépet, melyről a bőven borsozott pacalt kanalizató kövér tulajdonosa két harapás között azt állította, képes megeleveníteni, mozgásra bírni a korong alakú dobozokban tárolt filmekben megörökített személyeket, amint a sötétség beáll. Addig hitelbe evett-ivott, nagy hangon grófokat, mágnásokat, híres művészeket emlegetett, kiket szintén elkápráztatott masinájával, olyan meghitt közvetlenséggel hivatkozott rájuk, mintha legalábbis az ajtó előtt várokoztak volna, hogy a kellő pillanatban ugorjanak, és kiegyenlítsék a számlát, széles mozdulatait segítségül hiva bizonygatta kedves, a vendekre jellemző német akcentusával, mekkora mértékben elcsodálkoztatta azokat, kiket beavatott előadásába, titokzatos, bujkáló mosollyal bajszán elhárította megkörményezéseinket, áruljon el néhány dolgot, mi is vár ránk, ténfergő utcagyerekeket szalasztott el a városka minden pontjára a vetítést tudtul adó nyomtatványokkal, egyet bebiggyesztett reb Marmonstein Matesztől (Ólov hasolom) örökölt korcsmám ablakába is, eredeti francia gyártmányú komédiát ígérve, felejthetetlen mókát, derűt, mely hozzá sem mérhető vásári csepűrágók ripacskodásaihoz. Nem is bántam, hogy átrendezte az ivót, az eljövendő rebach reményében dörzsölgettem tenyerem, megpuhulva a sok emlegetett, tiszteletet ébresztő név hallatán, hogy távoli birtokosok csaknem erőszakkal marasztalták még néhány előadás erejéig, míg a többiek az ívlámpákat, kerekeket, áttételeket tanulmányozták elmélyülten, s az alkonyulat érkezéével valóban ígéretéhez híven szépen megtelt az ivó, füstölögtem is magamban, miért csak olyan kismértékű árkiigazítást ejtettem, s noha a jóllakott, kövér vend vetítő biztosított, hogy előadása teljesen veszélytelen, tűzbiztonságos, a drágább italokat a kármentőbe helyeztem. Látnivalóan szakavatott, gyakorlott mozdulatokkal fűzte be a filmet, egy pillanatra sem bizonytalanodott el, még ha Herr Vincenzo szüntelenül ott is duruzsolt a füle mellett,

hatalatlan türelemmel győzködte, kissé túlfolyó termete ellenére is beleférne az aprócska kockába, anélkül, hogy összehúzná magát, vagy lemaradna belőle valamelyik tagja, szükségtelen fogyókúrába kezdeni, mire az megnyugodva könyöknyi süvegcsukrot kezdett szopogatni, Schön Attila némi fenntartással szemlélte a filmszalag tekervényes útját, minden oldaláról körbejárta a gépezetet, akárha gyengéjét szerette volna kipuhatólni, a tudatlanabb cukorgyári munkások, majorsági alkalmazottak kissé hátrább húzódtak, a bátrabbak ősi babona hatására csorba zsebtűkreikkel a vetítő közelébe merészkedtek, hogy meggyőződjhessenek, nem kísértettel van dolguk, ha már szemfényvesztő előadásként terjedt el a mutatóvány, megnyugodva mutatták a közelükben ülőknek, a vetítő tükörképe látható, ennek ellenére a kételkedők fokhagymagerezdekkel kengették nyakuk hajlatát, s feszületeket készítettek kezük ügyébe. Izgalmunk a tetőfokára hágott, mikor a vetítómester intésére lecsavartuk a kanócokat a lámpásokban, elfújtuk a gyertyákat. Először csak sercegő surrogást lehetett hallani, majd többen önkéntelenül felkiáltottak, székeikkel hátrahőköltek, az ott ülők ölébe potyogva, mikor reb Marmonstein Matesztől (Ólov hasolom) örökölt korcsmám csupasz falának asztallapnyi részletén élesen megvilágított négyzetben egy eléggé homályos körvonalú úr lovagolni kezdett. A szívemhez kaptam, kis híján beszédültem szegecselt rézpultom alá, mikor a szemcsés alakban kétséget kizáróan ráismertem reb Marmonstein Mateszre (Ólov hasolom) a kép szemcséssége ellenére, amint földszínű temetési köpönyegét lobogtatja szemrehányóan felém, félelmemben csaknem rázendítettem a 91. zsolttárra, a Sir sel pedóimra, de még mielőtt hangom a rémület leküzdésére kiereszthettem volna, Herr Vincenzo tolakodott élém, elégedetten nyugtázva, hogy amennyiben a ló is belefér a kockákba, úgy már neki sincs semmi félnivalója, jéghideg veritékem törölgetve a sötétben szíverősítő után tapogattam, kissé a vállam közé húzott fejfelé, hátha a falon vágató szellem számon kér tőlem ezt-azt, a körvonalaiiban látott közönség is halotti csendbe merevedve lapult, néhányan az asztal alá menekültek, mikor a ló felénk ugrott, ám megkönnyebbülésünkre a földre érés után is a falon maradt, akár légy az enyvvel átítatott papíron. A vend vetítő jóízűen nevetett járatlanságunkon, a technika csodáit emlegette, láttam, amint a támadók óvatosan, hangtalanul, a padlón kúszva az udvar raktárai felé tartanak, hátha a kinti kövezeten galoppozik valaki, mások veszedelmes fenevadként közelítették meg a világos, villódzó négyzetet, borosüvegek nyakával böködtek a vakolat felé, sikoltozva visszahúzódtak, ha a lovas feléjük vicsorított. Álmélkodva vakargattuk állunk, mint a prófétát hallgatva a kövér vetítőt, ki, hogy csodálkozásunkat fokozza, mindig előre bejelentette, milyen mutatóvány is következik a falon, s valóban, amikor azt megjósolta, a ló felágaskodott, engedelmesen kalimpált felénk mellső lábaival, s mikor jövendölve volt, a lovas leszállt a nyeregből, s a vetítő felszólításának eleget téve mélyen meghajolt, majd egy villanás következett, s eltűnt a vakolatról, tátongó sötét négyzetet hagyva maga után. Moccanni sem mertünk, azt várva a következő pillanatban, azon a bűvös helyen sokkal gonoszabb lény tűnik majd fel, kinek a hatalmában lesz, hogy leszakadjon a falról, s kénköves fűjtatással szétüssön közöttünk, a vetítómesternek személyesen kellett világosságot teremtenie, hogy a tekercset kicserélhesse varázshatalmú gépén, tízen is ugrottak, hogy magukhoz térve révületükből jóindulatúan beleszálljanak az okkult tulajdonságokkal felruházott vetítómesterbe, cibálták a pult felé, tudakolva, mihez is lenne gusztusa, s míg az szórakozott kézzel bóklászott vagy egy tucat stamperli között, szavát lesték, hátha közelebről megmagyarázza a csodát, milyen elven működik az aprócska, kiterjedéstelen lovas, milyen nyelvű varázsigék segítségével idézhető meg,

hogyan tudja a hatalmában tartani, egyedül Pepik Zefstein akadékoskodott, hogy mindez nem szemfényvesztés, Bécsben már látott hasonlót, azt azonban elismerte, egészen élethűen fel vannak öltözve a bolhák, lóbőrbe bújtatva és álszakállban szinte felismerhetetlenek, bár meglehet, a ló egyszerűen lóbolha, ritkább is az, mint mondjuk a kutyabolha, de erről a kérdésről ki kellene kérni egy állatorvos szakvéleményét. A kövér mutatványos hirtelen nőtt népszerűségét derekasan kihasználva döntögette magába a féldeciket, látni való volt gyakorlottabb szemnek, hozzá van szokva az ilyesmihez, még csak ki sem vörösödött, homályba burkolva, félszavakkal magyarázatba kezdett, nehogy rájöjjünk, mi is a nyitja találmányának, atyaian bólogatott, miközben a lehetséges magyarázatait fejtegettük a mozgásnak, elismerő moraj hullámzott végig reb Marmonstein Matesztől (Ólov hasolom) örökölt korcsmám ivóján, a vetítőterem, mikor a másik filmet fűzve megígérte, azon női budoárt láthatunk majd, erre a feleségükkel megjelentek nejükkel alkuadozásokba kezdtek, fűt-fát ígérve, csak maradhasanak, a fiatalkorúakat hazaküldték, a férfiközönség székén ügetve előrébb tört, az első sorban ülők csaknem a falra tapadtak, bizalomgerjesztően minduntalan a vend vetítőmester hóna alá bújtak, hogy saját fülükkel hallhassák, a filmen szemrevaló fiatal hölgy is jelen lesz. Feltámadásra sem várhatnak a legbuzgóbb hívők olyan odaadással, mint a film elindítását lestük. Stofek Tamás ujjongva tapsolni kezdett, amikor kirajzolódott előttünk a megígért budoár, mások is elismerően dörmögtek a sötétben, lámpásokként felparázslottak az izgatottan szívott cigaretták, szivarok, elkerekedett szemmel figyeltük, amint a valóban szemrevaló fiatal hölgy belibben az ajtón, lélegzet-visszafojtva vártuk, mihez is kezd, gondolatainkkal szinte szuggeráltuk, vetkőzzön már, ne húzza az időt, s mintha akaratumknak vetette volna alá magát, némi töprengés után levetette kalapját, a nyitva felejtett szájából elővillanó fogsorok fénylettek, az ajkakon nyál csillogott, a hátrább ülők felálltak, de egyéb mozdulatot nem tettek, pedig már körmük pörzsölte a stímfli parazsa, időnként hallani lehetett, ahogy az ádámcsutkák ugrálnak a torkokban, midőn a hölgy kifűzte cipőjét, majd nagy vajdlingot kerített, szembogarainkban már láttuk a gyöngyöző fürdőszókat, habzó szappanokat, az alámerítkező testet, s szavamra, barátaim, mindnyájan bennégtünk volna, ha akkor gyulladt volna meg a tető, de ahelyett a látvány tüzesített bennünket, vagy ötven segítőkész kar gombolta volna a hölgy mellénykáját, Pepik Zefstein az élménytől átitatva ekkor szédült a vetítőgép lencséje elé, fejének borzongatóan szögletes kontúrjait helyezve a hölgy testére, mire csaknem megverték, hogy megzavarta az áhitatot, s a hölgy, akárha ez az aprócska incidens megsértette volna, epekedésünknek fittyet hányva a vajdlingba almát kezdett hámozni. Türelmesen vártunk, afféle női szeszélynek tudva be serénykedését, ám az rettentő konoksággal dolgozott, láthattuk, mekkora halom van mellette, tíz rétesre elegendő, a Stofek Tamás ekkor hajolt a vetítőmester felé, rajongástól selymes hangon arra kérve a mestert, a közkívánságnak eleget téve hadd vegye le a hölgy legalább a szoknyáját is. A mester lekezelően kuncogott, s további főzési, sütési előkészületeket prognosztizált. A vend szerencsétlenségére azonban többen hallották Stofek Tamás kívánságát, s követelőzőn csatlakoztak a kérelmezőhöz, ugyan kinek lenne az baj, ha a hölgy a falon szoknya nélkül készítene pitét, s a mind felháborodottabb tömeget Herr Vincenzo sem tudta lepisszegni, ki a többiekkel ellentétben határtalanul kíváncsi volt arra, ilyen bonyolult gépezet segítségével hogyan lehet a vakolatlan főzni, nem lesz-e mészízú az ott készült étel, kész lett volna testével megvédelmezni a szende almapucolót a csőcselék önkényeskedésével szemben. A vend vetítész nyilván nem az első alkalommal került ilyen kényes helyzetbe, a betermelésre

váro kupicák közül találomra kiválasztva egyet birkatürelemmel, a szavakat taglalva előadásba fogott volna, megvilágosítandó elménk az ördögi szerkezet felől, ám a tor-kára forrt a szó, mikor tekintete végigsiklott Schön Attilán, aki a piszkavasat lóbálva fenyegetően közeledett felé, s ellentmondást nem tűrően utasította az egyre nagyobb zavarban szabódó mutatványost, hogy azonnal szóljon be a gépezetbe a hölgynek, hagyja abba az almahámozást, álljon fel, és vegye le a szoknyáját. A jokulátor hitetlenkedve bámult ránk, tréfát gyanított, kényszeredetten mosolyogni próbált, mire váratlanul kapott egy nyaklevest, erre gyöngyöző homlokkal, dadogva fejtegetni kezdte a látvány létrehozásának lényegét, majd mikor az orra alá dugott piszkavas kormos csíkot rajzolt ajkára, javára írandó, kísérletet tett, hogy bekiabáljon a gépbe, bár látni való volt, mélyen megbánta azt a pillanatot, amikor felütötte sátrát ennyi kötözésre érett bolond között. Még mielőtt bárki helytelenítené Schön Attila határozott fellépését, a mentségére sietve kötelességemnek tartom megjegyezni, hogy barátunk fenyejtő eljárása rögtön más megvilágításba kerül, ha elárulom, városkánk színjátszóköri rendezői is gyakran kikérték a mindennemű tudományokban, művészetekben járatos Schön Attila véleményét, amennyiben új darabot állítottak színpadra, nem lehetne-e azt jobbá, emlékezetesebbé tenni, hatásosabbá, valamiféleképp idomítani városkánk történéseihez, bár, megvallom, helyenként cenzori benyúlások, húzások is történtek, főleg azok után, hogy egy alkalommal, mikor egy porlepte szerző Hunyadi Lászlóját vitte színre a Városi Művelődési Kör, a vérlázító cselekmény olyan mértékben bántotta Schön Attila igazságérzetét, aki persze tisztában volt a történelmi eseményekkel, mégis azt várta, az idő múlásával, a művészet segítségével, annak szabadossága okán más, szerencsésebb végkifejlet adható a nagy nemzeti tragédiánknak, nem kell a régi krónikák betűihez ragaszkodni, a dolgokról mit sem sejtő asszonyokat, leányokat zokogásra kényszeríteni, elérni, hogy a kevésbé művelt színházkedvelők az elhangzó tartahatatlan vádak hallatán növekvő dühvel összesúgjanak, s az osztrák ármányt emlegesék, ezért az utolsó felvonásban, a Hunyadi László lefejezésére tett előkészületek közepette elvakult felháborodásában bevágtatott a XV. századi kulisszák közé, s szétcsapott a cenk Cillei-párt főkolomposain, kicsavarta a bakó kezéből a pallost, azzal kergette meg a rongyra festett várfalak alatt a csúf V. Lászlót, kiszabadította béklyóiból a haza javát akaró Hunyadi sarjait, s aratott tetteivel viharos sikert, mivel úgy hitték, a darab színre állítói fundálták ki ezt a váratlan megszabadító befejezést, hosszasan tapsoltak, virágcsokrok repültek felé, a kellékek közé tartozó pallossal hadonászva tudta csak elkerülni, tegyenek le az utolsó felvonás újraköveteléséről, a színpadra felnyomult tömeg vállára emelve ünnepelte felváltva Hunyadi és Schönt, míg az ellenállást megkísérlő bakót a kötözőhelyre szállították, a darab rendezői tanácstalanul ráncolták homlokuk a látottakon, s a következő este, mikor Schön Attila nem jelent meg a közönség sorai között az eredetileg eljátszásra rendelt befejezéssel, Hunyadi László lefejezésével ért véget a tragédia, a felháborodott, vérszomjas közönség Schön Attila színrelépését követelve elárasztotta a játékkeret, megfenyítette a történetekre szavakat sem találó rendezőt, amiért a gyatrább változatot merete eljátszani, Schön Attila nevét skandálták, ezért, bölcsen engedve a közhangulatnak, a gaz V. Lászlót és udvartartását fejeztették le a jövőben, Hunyadi Lászlónak pedig örökös kaszinótagságot adományoztak. Még a legnagyobb tapasztalattal bíró rendezők is kikérték a premier előtt barátunk véleményét, hogy ki mikor kit öljön meg, azt miképpen cselekedje, mintsem elébe menjenek a tettek következményével járó félreértéseknek, így számtalan klasszikus darab átírata született meg, Othello példának okáért az intrikus Jagót foj-

totta meg, majd családot alapított Desdemonával, a hozzáértőbb kritikusok véleménye szerint is az újítások, az eredetitől eltérő értelmezések, melyekről gyakran a pillanatnyi hangulat döntött, jobb végkifejleteket szültek az eddig bemutatottakénál is. A vándorszíntársulatok már az első előadás után megtanulták tisztelni Schön Attila nevét, ki azért sok esetben nagyvonalúnak, megértőnek bizonyult, ám az idők folyamán olyannyira elkényeztették a darabok cselekményébe adott teljhatalommal, szabad kézzel, hogy nem tűrhette, ha valaki azt semmibe veszi. Csak mikor véget ért a film, hagyott alább a vetítómester kioktatása a városkánk kulturális életében uralkodó, mindenkit maradéktalanul kielégítő viszonyokról, ennek ellenére a vend hüppögve bizonygatta, a világon semmi befolyása nincs a filmen látható történésekre, a látott hölgygel, kit látomásból sem ismer, nincs semmiféle kapcsolatban, az előbb csak tekintélyét szeretne volna növelni, mikor úgy tett, megjósolja az eseményeket, de hiába is utasítaná, vegye le a szoknyáját, mert százszor is csak a kalapját és a cipőjét veszi majd le, mielőtt nekiállna almát hámozni, majd könyörgőre fogta a szót, látván, Schön Attila a gépezet belseje felé tekinget, talán azon elgondolással, hogy megfenytse a makacs, önféjű hölgyet a lámpák, fogaskerekek, áttételek között megbújó szobácskájában, a vend, hogy szavait bizonyítsa, remegő kézzel újra befűzte a filmet, s azon az estén teljesen bérmentve még harmincnyolc alkalommal levetítette, s hogy barátságunk elnyerje, bőkezűen osztogatva a trinkgeldet, nagyvonalú rendeléseket ejtett meg, de csupán hajnal felé érezhette úgy, fenntartásokkal ugyan, de meggyőzhetett bennünket, a hölgy valóban egyszer sem tett más mozdulatot, a szeme sem rebbent, ha látszólag ránk bámulva mi obszcén, trágár dolgokat kiabáltunk felé, hogy lelki egyensúlyából kibillenthessük, nem zavartatta magát, mikor papírgaluskákkal dobáltuk meg, vagy kezünk, fejünk sötét árnya megjelent asztalán, beláttuk, csak szemünk élességét rontjuk, ha merészen belebámulunk a vetítógépezet lencséi mögötti vakító fényességbe. Pirkadat felé, mikor a látványosság elvesztette érdekességét, szökhetett meg fillér nélkül, sebtében összepakolt masinájával a vetítómester, a hírét sem hallottuk többé, pedig kíváncsiak lettünk volna rá, hogy az a fiatal, szemrevaló hölgy mikor unja el végre lélekölő, egyhangú mozdulatait, s veszi le kívánságunknak megfelelően szoknyáját, mely után, ha türelemmel vártunk volna, bizonyosan következett volna a blúz is, elvégre elképzeltetetlen, hogy legalább néhány naponként ne váltson ruhát. Kudarcot vallott, bizony, barátaim, a mozgókép első megjelenése városkánkban, mert lovast is láthattunk eleget a von bárói ügetőn, kényünk-kedvünk szerint vetkőző hölgy is akadt szép számmal a Bertánál, ám tudtuk, a modern kor vívmányaival már a kertek alatt közeledik.

(Az író hagyatékából.)